

ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНО-КАРАНОГО САМОПРАВСТВА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Пилипенко І.В.

Національна академія прокуратури України

Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід щодо визначення ознак об'єктивної сторони самоправства як злочину. Зокрема вивчено законодавство Грузії, Естонської Республіки, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Республіки Узбекистан. На підставі цього відзначаємо позитивні риси законодавства інших держав стосовно встановлення кримінальної відповідальності за самоправство. Зокрема, особлива увага привертається до визначення таких ознак об'єктивної сторони складу цього злочину, як діяння та наслідок. Проведений критичний аналіз вказаних норм дав підстави для внесення змін до статті 356 Кримінального кодексу України. Запропоновано нову редакцію цієї норми.

Ключові слова: самоправство, кримінальна відповідальність, порівняльно-правовий аналіз, об'єктивна сторона, суспільно небезпечне діяння, наслідки, значна шкода, кваліфікуючі ознаки.

Постановка проблеми. Кваліфікація правопорушення, як вид діяльності правозастосувача, є досить складним процесом. При скоєнні особою діяння, яке має зовнішні ознаки злочину, виникає потреба з'ясувати, чи вчинене воно суб'єктом злочину, чи є в цьому його вина, на що посягало діяння тощо. Особливою складністю характеризується процес кваліфікації самоправства (ст. 356 Кримінального кодексу України). Цей склад злочину є матеріальним, в якості суб'єкта передбачає будь-яку особу й свідчить, що самоправство вчиняється лише з прямим умислом. Проте значні труднощі виникають під час відмежування кримінально-караного самоправства від адміністративного проступку, визначенні кола наслідків та констатації наявності причинного зв'язку між діянням та наслідками, що є перепорою на шляху ефективній протидії таким діянням. При цьому, хоч самоправство й не є тяжким злочином, однак суспільству воно заподіює неабияку шкоду, справляючи деструктивний вплив на нього. Відсутність належної протидії незаконним самовільним діям викликає в суспільстві хибну думку про те, що ці дії є нормою. В таких умовах особлива роль відводиться вказаним ознакам об'єктивної сторони самоправства, кожна з якої має свою специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексному дослідженню самоправства як складу злочину на дисертаційному рівні присвятили свої роботи зарубіжні вчені, зокрема С.В. Артюшкіна, С.У. Вансєв, Ю.В. Сапронов, І.П. Титенков та інші. Вітчизняні ж вчені, на наш погляд, не достатньо уваги приділили цьому складу злочину, не кажучи вже про окремі його елементи. Все ж, окремі питання, пов'язані з самоправством розглядали в своїх працях М.Г. Арманов, О.М. Бульба, В.І. Возьний, В.О. Навроцький, В.В. Сташис, М.І. Хавронюк, Ю.А. Чаплинська та інші.

Загальними проблемами вважаємо слабку розробленість українськими вченими питань, пов'язаних із самоправством, а відтак, і зумовлені цим протиріччя, ми вважаємо за доцільне звернутися до досвіду зарубіжних держав.

Цілі статті. Таким чином, виникає необхідність виконання нами ряду завдань, які й є метою цієї роботи, зокрема: 1) показати специфіку поглядів на об'єктивну сторону самоправства в Україні; 2) на основі аналізу норм про кримінальну відповідальність за самоправство зарубіжних держав визначити позитивну практику стосовно встановлення об'єктивних ознак самоправства; 3) надати практичні рекомендації щодо внесення відповідних змін до законодавства України. Порядок виконання цих

завдань буде логічно обумовленим лише у разі, якщо ми будемо спочатку аналізувати норми держав, географічно та історично ближчих до України, а вже потім – норми європейських країн, співробітництва з якими потребує наша держава.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення до зарубіжного досвіду буде цінним ще й тому, що останнім часом в Україні набули популярності порівняльно-правові дослідження. Говорячи про такий спосіб пізнання права, Ю.С. Шемшученко вказував, що в його основі лежать процеси, що мають місце у світовій спільноті та полягають у розширенні і поглибленні зв'язків між окремими країнами і групами країн, в їх інтеграції, усвідомленні того факту, що національний правовий, як і будь-який ізоляціонізм у сучасних умовах призводить лише до негативних наслідків як для окремих правових систем, так і права в цілому [1, с. 5-6].

Проте, крім позитивних рис порівняльно-правового методу, при неправильному його застосуванні виявляються й негативні, а саме: 1) «механістичне» поєднання різнорідних, іноді протилежних правових теорій і концепцій, методологічних підходів і інших складових методології юридичної науки; 2) з одного боку, некритичне і неконструктивне використання в дослідженнях внутрішніх проблем правової системи України досягнень закордонної юридичної науки і практики, а з іншого боку – у тих дослідженнях, де необхідне порівняння правових концепцій, норм і інститутів, відсутність такого; 3) обмеженість емпіричної бази досліджень, недотримання правил відбору, аналізу і обробки необхідних і достатніх наукових фактів, недооцінка вимог відповідності результатів досліджень правовим реаліям, потребам правової практики [1, с. 91-92]. Тому, при проведенні порівняльно-правового дослідження слід враховувати, що в законодавстві інших держав також є недоліки. Запозичення положень, які є помилковими або за відомо не принесуть ані практичної, ані теоретичної користі нашому законодавству, є неприйнятним.

Об'єктивна сторона самоправства, на думку О.А. Чувакова, полягає, передусім, у самовільному, всупереч установленому законом порядку, вчиненні будь-яких дій, правомірності яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією. Для наявності складу цього злочину потрібне встановлення сукупності таких ознак: а) самовільного вчинення будь-яких дій; б) заперечування правомірності цих дій іншим громадянином або юридичною особою; в) заподіяння такими діями значної шкоди [2, с. 694]. Отже, під діянням, як ознакою об'єктивної сторони самоправ-

ства, в Україні розуміється вчинення будь-яких дій. При аналізі цієї ознаки наріжним каменем є та обставина, що в більшості законів інших держав діянням при самоправстві є здійснення свого дійсного або передбачуваного права. Законодавці деяких держав вважають, що вищий рівень конкретизації має більше позитивних сторін, а отже формулювання «здійснення свого дійсного або передбачуваного права» є значно прогресивнішим. Однак, у той же час, формулювання «вчинення будь-яких дій», на наш погляд, враховує значно більше коло варіантів дій винної особи, у тому числі, й в інтересах інших осіб, що є більш оптимальним в українських правових реаліях.

Згідно зі статтею 188 Кримінального (Пенітенціарного) кодексу Естонської Республіки, об'єктивна сторона самоправства характеризується, перш за все, здійсненням свого дійсного або передбачуваного права, вчиненням з порушенням встановленого законом порядку [3]. Така практика визначення діяння як ознаки об'єктивної сторони самоправства, окрім Естонії, є характерною для кримінального законодавства Республіки Болгарія, Республіки Вірменія, Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Туркменістану та Республіки Узбекистан. Протилежна практика, більш ближча до України, притаманна Азербайджанській республіці, Киргизькій республіці та Російській Федерації.

Великою різноманітністю поглядів характеризуються дискусії навколо самоправства в науковому середовищі Російської Федерації. Як вбачається зі ст. 330 Кримінального кодексу Російської Федерації (далі – КК РФ), об'єктивна сторона самоправства полягає в самовільному, всупереч встановленому законом чи іншим нормативно-правовим актом порядку здійснення будь-яких дій, правомірність яких оспорується організацією або громадянином [4]. За твердженням Л.Д. Гаухмана першою ознакою об'єктивної сторони самоправства є діяння, що має форму самоправних, тобто таких, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам, дій, правомірність яких оспорується громадянином або організацією [5, с. 564]. В.Т. Батичко також розглядає самовільний характер дій як порушення встановленого порядку (борг слід стягувати через суд тощо). Автор доходить логічного висновку, що оскільки в ст. 330 КК РФ не йдеться про здійснення винним виключно свого права, то злочин може бути вчинено і при самовільному здійсненні прав інших осіб (наприклад, за їх дорученням або проханням) [6, с. 305-306]. На цьому прикладі бачимо, що підхід українського законодавця до окресленого питання є аналогічним. Тому, відносно ст. 356 КК України цей висновок також є доречним.

Роз'яснюючи позицію російського законодавця, В.С. Комісаров вказує, що обираючи неприйнятну для суспільства та держави форму поведінки, винна особа може здійснювати як дійсне (в дійсності існуюче, закріплене в правових положеннях), так і уявне (відсутнє, але таке, що за переконанням особи належить їй) право [7, с. 236].

В.С. Комісаров також звернув увагу на порядок, який завжди порушується при самоправстві. На думку автора, цей порядок може визначатися не лише законом, а й іншим нормативно-правовим актом, що більш відповідає реальному змісту злочину [7, с. 236]. В деяких державах за формулюванням, зазначеним в нормі, ця категорія захищається лише законом, в нормах інших держав – і законом, і іншими нормативно-правовими актами.

Звернімо увагу на досвід Грузії та Молдови, які взагалі не посилаються на закон чи інший норма-

тивний акт як на гарант забезпечення порядку реалізації громадянами своїх прав. Дуже стисло викладена ст. 360-1 Кримінального кодексу Грузії. В ній самоправство визначене як здійснення всупереч встановленому порядку свого дійсного чи передбачуваного права, що спричинило значну шкоду [8]. Чим саме встановлено цей порядок, норма не вказує. Стаття 352 Кримінального кодексу Республіки Молдова також встановлює відповідальність за самоправство як за самовільне здійснення свого дійсного чи передбачуваного права з порушенням встановленого порядку [9]. Тим же шляхом пішов і законодавець Киргизької республіки (ст. 353 Кримінального кодексу Киргизької республіки) [10]. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан, встановлюючи відповідальність за самоправство, взагалі не посилається на будь-який порядок реалізації прав (ст. 229) [11].

Розширене трактування категорії «порядок» має свої недоліки та переваги. Проте, вважаємо, що законодавча техніка визначення самоправства через вказівку на порушення певного порядку для України є більш доцільною. В більшості бланкетних норм КК України термін «встановлений порядок» використовується законодавцем лише тоді, коли він стосується певних спеціальних норм (наприклад, порядок здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експертному контролю). Не можливо передбачити який саме порядок буде порушено під час того чи іншого випадку скоєння самоправства. Він може бути передбачений як законом, так і іншим нормативним актом.

Поміж іншого, звернімося також до досвіду Республіки Болгарія. В ст. 323 (1) Кримінального кодексу Республіки Болгарія прямо вказано, що порядок здійснення особою певного права забезпечено законом. Однак, діяння як ознака об'єктивної сторони самоправства, не суперечить цьому порядку, а здійснюється не у встановленому законом порядку [12]. Дійсно, на практиці самоправство як таке, може мати вигляд цілком законних дій і навіть співпадати з рішенням суду. Воно може нагадувати також самозахист своїх цивільних прав, що прямо передбачений ст. 19 Цивільного кодексу України. Тому, на нашу думку, формулювання «не у встановленому законом чи іншим нормативним актом порядку» більш точно відображає сутність діяння як об'єктивної сторони самоправства.

Важливою ознакою об'єктивної сторони самоправства, без якої воно не може визнаватися злочинним, є наслідки. Далеко не у всіх випадках вчинення цього злочину можна визначити шкоду в грошовому вираженні. Особливо це стосується випадків, коли майновим інтересам потерпілого або взагалі не заподіюється шкода, або заподіюється опосередковано (наприклад, створення перешкод для доступу до житла). Саме тому законодавець України, як і законодавці інших аналізованих нами держав, не встановив фіксовану суму шкоди при самоправстві, яка б дозволяла констатувати наявність складу злочину. До недавнього часу конкретна сума шкоди за просте самоправство була передбачена в ст. 383 КК Республіки Білорусь. Однак, самоправство, як склад злочину, було декриміналізовано в цій державі [13]. Зараз диференціація відповідальності за самоправство залежно від розміру збитків існує лише в Кримінальному кодексі Латвійської Республіки. Якщо ч. 1 ст. 279 цього Кодексу встановлює відповідальність за вчинення самоправства, що заподіяло значну шкоду, то ч. 2 – за ті ж дії, що заподіяли збитки в великому розмірі [14]. Слід наголосити, що в ч. 2 цієї норми йдеться саме про збитки, а не про будь-яку іншу шкоду, що носить оціночний характер.

Більшість вчених згодні в тому, що суспільно-небезпечні наслідки – це негативні зміни в об'єкті посягання. Н.Ф. Кузнєцова в одній зі своїх праць класифікує ці зміни на два види. Це нанесення фактичної шкоди суспільним відносинам або створення небезпеки, реальної можливості нанесення фактичної шкоди. В свою чергу, фактична шкода – це матеріальна шкода, шкода в політичній, ідеологічній моральній областях суспільних відносин. Там, де зовні об'єкт представлений будь-якими фізичними предметами, шкода піддається вимірюванню в певних одиницях. Шкода у іншому вигляді не підлягає такому точному вимірюванню. Проте, на думку автора, така шкода не може бути більш чи менш небезпечною [15, с. 39]. Це твердження заслуговує на підтримку, особливо при розгляді такого складу злочину як самоправство. При вчиненні цього злочину настає фактична шкода, яка може й не підлягати точному вимірюванню. В будь-якому випадку, наслідки завжди настають у вигляді значної шкоди.

Велику цікавість в плані встановлення наслідків як підстави кримінальної відповідальності за самоправство, викликає у нас Кримінальний кодекс Республіки Казахстан (ст. 389). Нова редакція цього Кодексу від 9 липня 2014 року суттєво змінила вказану норму, що потребує правової оцінки. Зміни полягають в тому, що просте самоправство не містить вимог до наслідків. Підставою відповідальності є оспорюваність діяння, а заподіяння істотної шкоди правам або законним інтересам громадян або організацій чи охоронюваним законом інтересам суспільства або держави віднесено вже до кваліфікуючих ознак.

Частина 2 статті 389 цього Кримінального кодексу Республіки Казахстан встановлює відповідальність за самоправство, що заподіяло істотну шкоду правам або законним інтересам громадян або організацій чи охоронюваним законом інтересам суспільства або держави. Більш суворе покарання встановлене за заподіяння тієї ж таки істотної шкоди у випадку поєднання її з насильством або погрозою його застосування чи вчиненням самоправства групою осіб за попередньою змовою. Крім того, ч. 4 ст. 389 Кримінального Кодексу Республіки Казахстан передбачає відповідальність за заподіяння при самоправстві тяжких наслідків [16]. Очевидно, в аспекті диференціації відповідальності за тяжкість наслідків, ця норма суттєво відрізняється від ст. 356 КК України, де вона відбувається лише за заподіяння значної шкоди і жодних кваліфікуючих ознак не передбачає.

Кримінальна відповідальність за самоправство в Республіці Молдова також диференційована залежно від наслідків. І тут є кілька особливостей, на які слід звернути увагу. Відповідно до ст. 352 Кримінального кодексу Республіки Молдова, самоправство – це самовільне здійснення свого дійсного чи передбачуваного права з порушенням встановленого порядку, що потягнуло заподіяння шкоди в великих розмірах суспільним інтересам фізичних чи юридичних осіб, що охороняються законом. Підвищену суспільну небезпечність має те ж діяння, поєднане з погрозою вбивством чи заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю, або із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, або із знищенням майна [9]. По-перше, молдовський законодавець, для позначення наслідків використовує словосполучення «шкода в великих розмірах» стосовно охоронюваних законом суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних чи юридичних осіб. Вочевидь, йдеться і про шкоду, яка заподіюється майну та має вираження в певних

одиницях, і про шкоду суспільним відносинам (публічної влади та безпеки держави). По-друге, одна з кваліфікуючих ознак самоправства за Кримінальним кодексом Республіки Молдова ставить вимогу не лише до діяння, як в більшості досліджуваних нами норм (наприклад, із застосуванням насильства або з погрозою його застосування), а й до наслідків, які можуть виявлятися у знищенні майна. Подібним чином встановлено відповідальність за самоправство в кримінальних кодексах Латвійської Республіки та Республіки Казахстан.

Вирізняється з-поміж інших своїм формулюванням норма, що міститься в Кримінальному кодексі Республіки Болгарія. Стаття 323 цього кодексу встановлює відповідальність за самоправство, однак жодним чином не вказує на те, якими мають бути його наслідки. Для настання відповідальності достатньо оспорюваності діяння з боку іншої особи. До кваліфікуючих ознак віднесено випадки, коли самоправство вчиняється шляхом насильства або погрози [12]. Однак, ця вимога стосується діяння, а не наслідку.

Наслідок, як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбачений кримінальним законом в загальній формі (зокрема, «тяжкий наслідок»), завжди повинен бути однорідним із вчиненим злочином, тобто являти собою реалізацію тієї небезпеки, через яку цю дію (бездіяльність) заборонено і бути збитком тому об'єкту, який охороняється даним кримінальним законом [17, с. 163]. Це твердження В.М. Кудрявцева дуже точно відображає сутність оціночних понять, які стосуються наслідків діяння. Тобто таких, що не піддаються вимірюванню.

Проведення порівняльно-правового дослідження показало, що при самоправстві ці поняття можна застосовувати і по відношенню до майна, яке обчислюється в грошових одиницях. Якщо самоправна дія поєднана з його знищенням чи пошкодженням, наявність значної шкоди в кожному конкретному випадку повинні визначати органи слідства та суду.

Проте, ми також підтримуємо позицію П.С. Березіна, який свого часу докладно проаналізував наслідки, як негативні зміни в об'єкті посягання. Так, на думку вченого, найбільш типовими формами, яких набувають вказані зміни при ураженні об'єкта злочину, є: а) порушення встановленого в державі правопорядку, що виражається, перш за все, у дезорганізації урегульованих правом соціальних зв'язків; б) втрати, яких певні носії соціальних цінностей зазнали у зв'язку з впливом суспільно-небезпечного діяння, яке законом визначене як злочин тощо [18, с. 11].

Висновки і перспективи. Отже, проведений аналіз норм, що передбачають кримінальну відповідальність за самоправство, надає можливість виявити позитивні та негативні сторони законодавства України. Дійсно, погляд законодавців та науковців різних країн на ознаки об'єктивної сторони самоправства допоміг нам виробити власні пропозиції з удосконалення ст. 356 КК України. По-перше, пропонуємо у вказаній нормі замінити словосполучення «всупереч установленому законом порядку» на «не в установленому законом чи іншим нормативним актом порядку». По-друге, вважаємо за доцільне доповнити ст. 356 КК України частинами, що передбачають кваліфікуючі ознаки. Зокрема, пропонуємо таку редакцію диспозиції вказаної норми: «Самоправство, поєднане зі знищенням чи пошкодженням майна». В такому разі вже не потрібно вказувати значну шкоду як наслідок окремо щодо майна, оскільки самоправство, як склад злочину, завжди заподіює лише значну шкоду.

Список літератури:

1. Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження): Монографія / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: «Видавництво «Фенікс», 2007. – 430 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Видання восьме, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – Х.: Одиссей, 2012. – 904 с.
3. Уголовный кодекс Эстонской Республики [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1332&more=1>
4. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) [электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/ukrf/>
5. Гаухман Л. Д. и др. Уголовное право: Часть общая. Часть особенная. Учебник / Под общ. ред. проф. Л. Д. Гаухмана, проф. Л.М. Колодкина, и проф. С. В. Максимова. – М.: Юриспруденция, 1999. – 784 с.
6. Батычко В. Т. Уголовное право. Общая и Особенная части. Курс лекций. – Таганрог: ТРТУ, 2006 – 325 с.
7. Курс уголовного права в пяти томах. Том 5. Особенная часть / Под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. – 512 с.
8. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З. К. Бигвава. Вступ. статья к.ю.н., доц. В.И. Михайлова. Обзорн. Статья д.ю.н., проф. О. Гамкрелидзе. Перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.
9. Уголовный кодекс Республики Молдова / От 18 апреля 2002 года № 985-XV [электронный ресурс]. – режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?Rgn=3835
10. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 года № 68 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 08.04.2015 г.) [Электронный ресурс]. – режим доступа: http://online.adviser.kg/document/?doc_id=30222833
11. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (утвержден законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года № 2012-XII) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.12.2014 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110
12. Уголовный кодекс Республики Болгария / А. И. Лукашов, Д. В. Милушев, И. И. Айдаров – СПб. – Издательство «Юридический центр Пресс», 2001 – 298 с.
13. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Принят Палатой представителей 2 июня 1999 года. Одобрен Советом Республики 24 июня 1999 года [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900275#load_text_none_1_
14. Уголовный кодекс Латвийской Республики / Науч. Ред. и вступ. Статья канд. Юрид. Наук А. И. Лукашова и канд. юрид. наук Э. А. Саркисовой. Перевод с латышского канд. юрид. наук А. И. Лукашова – СПб. – Издательство «Юридический центр Пресс». – 2001 – 313 с.
15. Кузнецова Н. Ф. Избранные труды / Предисловие академика В Н Кудрявцева. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 834 с.
16. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями от 07.11.2014 г.). [Электронный ресурс]. – режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#sub_id=4670000
17. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. М.: Госюриздат. – 1960. – 244 с.
18. Березін П.С. (Павло Сергійович). Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / П. С. Березін; Наук. консультант Навроцький В. О. – К., 2010. – 26 с.

Пилипенко І.В.

Национальная академия прокуратуры Украины

ПРИЗНАКИ ОБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ УГОЛОВНО-НАКАЗУЕМОГО САМОУПРАВСТВА: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Аннотация

Проанализированы отечественный и зарубежный опыт по определению признаков объективной стороны самоуправства как преступления. В частности изучено законодательство Грузии, Эстонской Республики, Киргизской Республики, Латвийской Республики, Республики Беларусь, Республики Болгария, Республики Казахстан, Республики Молдова, Республики Узбекистан. На основании этого отмечаем положительные черты законодательства других государств по установлению уголовной ответственности за самоуправство. Особое внимание привлекается к определению таких признаков объективной стороны состава этого преступления, как деяния и следствие. Проведенный критический анализ указанных норм дал основания для внесения изменений в статью 356 Уголовного кодекса Украины. Предложена новая редакция этой нормы.

Ключевые слова: самоуправство, уголовная ответственность, сравнительно-правовой анализ, объективная сторона, общественно опасное деяние, последствия, значительный ущерб, квалифицирующие признаки.

Pylypenko I.V.

National Academy of Prosecution of Ukraine

SIGNS OF THE OBJECTIVE SIDE OF CRIMINALLY PUNISHABLE ARBITRARINESS: A COMPARATIVE LEGAL ASPECT

Summary

Analyzed national and international experience to identify signs of arbitrariness as the objective side of the offense. In particular, we studied the Georgian legislation, the Republic of Estonia, the Kyrgyz Republic, the Republic of Latvia, the Republic of Belarus, the Republic of Bulgaria, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Moldova, the Republic of Uzbekistan. On the basis of this we note the positive features of the legislation of other states to establish criminal liability for arbitrariness. Particular attention is drawn to the definition of signs of the objective side of this crime as an act and effect. The critical analysis of these provisions has given grounds for amending Article 356 of the Criminal Code of Ukraine. We have proposed a new version of this norm.

Keywords: arbitrariness, criminal liability, comparative legal analysis, the objective side, a socially dangerous act, the effects of significant damage, aggravating circumstances.

УДК 343.43

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕЛЕГАЛЬНОЇ ТРАНСКОРДОННОЇ МІГРАЦІЇ НА ЗОВНІШНІХ КОРДОНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Філіппов С.О.

Національна академія Державної прикордонної служби України

Україна прагне гармонізувати законодавство у сфері прикордонної безпеки і відповідні прикордонні процедури із законодавством та нормами, що діють в країнах Європейського Союзу. Водночас, за останній рік різко інтенсифікувалися процеси організації незаконної міграції в країни Євросоюзу з Північної Африки. При цьому використовуються найбільш ризиковані маршрути, що тягнуть за собою чисельні людські жертви серед мігрантів. В умовах використання організаторами найбільш небезпечних способів нелегальної транскордонної міграції, очевидними є проблеми в контролі над міграцією в Південній Європі. Крім організаційних та економічних аспектів цих проблем є ще й юридичні, що полягають у значних відмінностях у підходах до кримінальної відповідальності організаторів транскордонної нелегальної міграції у законодавстві різних країн.

Ключові слова: транскордонна міграція, організація нелегальної міграції, ФРОНТЕКС, дублінська система, небезпечний спосіб переправлення, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Універсального переліку видів транскордонної злочинної діяльності, очевидно, не існує та кримінологи і надалі будуть перечатися про його зміст. Водночас, об'єктивне існування таких її видів, як організована транскордонна нелегальна міграція набуває глобального поширення та нових загрозливих для людей форм. Ефективність протидії цьому явищу залежить, серед іншого, від дієвості взаємодії на всіх рівнях (включно з міжнародним) між суб'єктами протидії, а також від взаємоузгодження норм матеріального права, процедур і правил, що застосовуються в різних країнах. Виходячи з цієї логіки, Україна прагне гармонізувати законодавство, а також відповідні прикордонні процедури із законодавством, що діють в країнах Європейського Союзу (далі – Євросоюз, ЄС). Водночас, дієвість багатьох з даних норм викликає скептицизм в умовах різкого загострення для Європи викликів, пов'язаних з такими транскордонними загрозами, як активність терористичного «Халіфату Ісламська держава» та організація нелегальної транскордонної міграції в Євросоюз з Північної Африки та Близького Сходу.

Це спонукає до вивчення досвіду країн Європейського Союзу з метою його врахування в Україні для формування готовності до адекватного реагування на транскордонні загрози, а також обумовлює постановку питання про актуальність не тільки

гармонізації законодавства, а й гармонізації кримінологічної політики у прикордонній сфері, урахування тенденції глобалізації юриспруденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінними для нашої роботи є результати порівняльно-правових досліджень правової доктрини та кримінального законодавства країн континентальної Європи, проведених М. І. Хавронюком [1]. Результати цього дослідження відкривають можливості для наукового обґрунтування протидії злочинності у різних сферах. Незважаючи на кричущу актуальність проблеми, яка підкреслюється навіть на рівні офіційних документів ООН, проблематика протидії злочинності у прикордонній сфері залишається порівняно малодослідженою в українській кримінологічній науці. Хоча в роботі О.М. Джузи [2] робиться акцент на ролі міжнародної кримінології (кримінологічної практики міжнародного співробітництва на запобігання і протидію злочинним посяганням, а О.М. Костенко формулює проблеми юридичної глобалістики в умовах кризових явищ, що мають місце у межах національних юриспруденцій [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Одна з форм прояву транскордонної злочинності полягає в організації транскордонної нелегальної міграції способами, що є небезпечними для життя і здоров'я мігрантів. Особливо актуаль-